

Pregledni članak
Primljeno: 4. XI. 1997.

Izdavačka djelatnost Hrvatskoga povijesnog muzeja – osvrt na kataloge zbirki i izložbi od 1995. do 1997. godine

RHEA IVANUŠ
Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, Republika Hrvatska

Autorica daje pregled izdavačke djelatnosti Hrvatskog povijesnog muzeja u razdoblju od 1995. do 1997. godine s posebnim naglaskom na objavljene kataloge zbirki i izložbe.

Desetljećima Hrvatski povijesni muzej – Povijesni muzej Hrvatske predstavlja javnosti brojne tematske, specijalizirane, kompleksne reprezentativne izložbe, te građu iz muzejskog fundusa.

Povijesne zbirke utemeljene su prema vrsti predmeta, a po sadržaju i temama su veoma raznolike – podijeljene u 16 cjelina. Građu se prikuplja, zaštićuje, stručno obrađuje, izlaže i objavljuje u katalozima s osobitom pozornošću, pa se, tako, pojedine predmete, dijelove zbirki, pa i nedovoljno izlaganu građu, prepušta prosudbi javnosti i stručnjacima.

Mnoge zanimljive i lijepe zbirke javnosti približavaju i katalozi, koji daju osobitu dimenziju povijesnome istraživanju odnosno njegovu rezultatu. Rijč je o temeljitu, često dugogodišnjem, radu kustosa (voditelja zbirki) koji, osim što pripremaju izložbe, provode i znanstvena istraživanja – utemeljena na tematski usmjerenom proučavanju nacionalne i opće povijesti (uz primjenu svih dostupnih postupaka) u literaturi, muzejima, arhivima i ustanovama u zemlji i inozemstvu – te ih objavljuju u vrijednim stručnim nakladama.

Svako objavljivanje podataka o muzejskom predmetu i njegovo izlaganje prvorazredan je kulturni i društveni događaj, jer autor izložbenog projekta odnosno kataloga time pridonosi prevrednovanju bogatoga kulturno-povijesnog naslijeđa, a nerijetko upozoruje na udio i opći doprinos hrvatskog naroda duhovnome bogatstvu Europe.

Objavljivanje, slikom i obiljem podataka, dijela zbirke, osim što omogućuje vizualni doživljaj, utemeljeno je na solidnom predznanju i umijeću sintetiziranja povijesti. Katalog, naime, donosi opširnu, temeljito obrađenu dokumentaciju o predmetu (kataloškoj jedinici), opsežan popis znanstvene literature, pozorno odabrane fotografije muzejskih predmeta, snimljene u totalu ili osobujnom detalju, pa je zbog svega toga najčešće značajan znanstveni, kulturni i nakladnički poduhvat.

Tako izložak što dokazuje povijesnu istinu o našim precima, ali i o nama samima, posredstvom kataloga posjetitelju izložbe ili čitatelju predočuje povijest ne kao puko nizanje činjenica, kao prirodan tijek postupnoga političkog i kulturnoga samoosvjescivanja jednog naroda.

U nakladi Hrvatskoga povijesnog muzeja u posljednje tri godine pripremljeno je nekoliko posebno vrijednih kataloga. Potkraj 1995. godine obnovljen je i sadržajno proširen Katalog broj 13, katalogom muzejskih zbirki broj 26, pod naslovom *Grbovi, grbovnice i rodoslovlja*. U 1996. godini tiskan je katalog *Zastave kroz stoljeća*, što predstavlja 27. u nizu kataloga zbirki Muzeja. Iste godine objavljen je katalog izložbe »Museum 1846.–1996.« u povodu obljetnice osnivanja Narodnoga muzeja (Museuma) i katalog izložbe *Sva sila put Visa*. Redni broj 28 nosio je katalog *Odlikovanja Nezavisne Države Hrvatske iz zbirke dr. Veljka Malinara*, dok je 29. bio katalog zbirke vatrenog oružja *Lovačke puške i pribor*.

Izložba *Grbovi, grbovnice i rodoslovlja* povijesno – kronološki je odabir sa stilskim obilježljima heraldičke građe iz fundusa Hrvatskog povijesnog muzeja. I izložba i katalog ponudili su sustavan pregled razvoja grboslovlja u hrvatskim krajevima od 14. stoljeća, iako dostupna dokumentacija dokazuje kako su stare plemićke obitelji Šubići, Mogorovići, Gusići i Karinjani-Lapčani na pečatima isprava rabili grbove i prije. Posjetitelji izložbe i čitatelji kataloga dobili su iscrpan uvid o vizualnom identitetu plemićkih obitelji, crkvenih osoba, udruženja, gradova i županija, pa države u vremenu od 14. do 20. stoljeća. Autorica izložbe bila je mr. Dubravka Peić-Čaldarović, koja je odabrala 126 izložaka iz Zbirke heraldike i kamenih spomenika. Priprema izvrsnog kataloga (tiskanog u nakladi od 1500 primjeraka u tvrtki Eurograf na hrvatskomu i njemačkom jeziku) djelo je dugogodišnje voditeljice Zbirke prof. Vlaste Brajković koja je, 1991. godine nažalost prerano preminula. Tako je završni posao i novo dopunjeno izdanje kataloga pripremila za tisak mr. Dubravka Peić-Čaldarović. Prof. Lada Prister uredila je i dopunila tekst o dijelu heraldičke građe koju se čuva u Zbirci kamenih spomenika, a u katalogu su objavljeni kao zasebna cjelina.

Katalog je grafički oblikovan u studiju Artresor, pod vodstvom Ante Rašića, a fotografije su snimili muzejski fotografi Igor Brzoja i Aleksandar Korka, te vanjski suradnici, umjetnički fotograf Luka Mjeda, Jozo Vranić i Ljerka Krtelj.

U usporedbi s katalogom iz 1976. godine, primjetne su razlike u broju kataloških jedinica, opširnosti njihovih opisa, kakvoći opreme kataloga, te broju stranica (sada 160) i kolor i crno-bijelih slika o predmetu. Prijašnji katalog ima je samo 27 fotografija.

Profesorica Brajković namjeravala je dopuniti i proširiti sadržaj kataloga, ali ju je smrt u tome pretekla. U uvodnom tekstu ravnateljice Muzeja prof. Jasne Tomičić u spomen Vlasti Brajković istaknuto je kako novi katalog donosi njezin izvorni tekst, te da je izložba zapravo svojevrsan hommage predanom radu vrsne heraldičarke. Katalog je, po sadržaju, podijeljen u nekoliko povezanih cjelina. Na stranicama od 9.–40. reproducirane su višebojne ploče s najljepšim primjercima plemićkih, grofovskih i barunskih grbova, grbovima država, pokrajina i kraljevina, te rodoslovljima.

U uvodniku (na 43. stranici) prof. Brajković obrazlaže strukturu zbirke, ističe značaj te odvojene, osobite, pomoćne discipline povijesnih znanosti i

upozoruje na njezinu dokumentarističku vrijednost, s tim da su umjetnički domašaji manje važni. Poglavlje o heraldici objašnjava povijesni razvoj heraldike, od prvih početaka u 12. stoljeću - kada su feudalci očitovali zamjetnu težnju da znakovljem istaknu vlastiti identitet - do danas, i vrlo slikovito opisuje značajke srednjovjekovlja i doba viteških turnira. Potpoglavlje 2. 2., Heraldika u hrvatskim krajevima, donosi zanimljive podatke o stjecanju plemićkog naslova kraljevskom darovnicom, plemićkom poveljom, ili dodjelom grbovnica, gdje, uz ostalo, saznajemo kako su habsburški vladari i u Hrvatskoj uveli stupanj višega plemstva - barunstvo i grofovstvo. U potpoglavljima 2. 3. Heraldika u Slovenskim zemljama, 2. 4. Heraldika u Bosni i Hercegovini, te 2. 5. Dijelovi grba potanko su raščlanjeni sastavni dijelovi grbova - štit i kaciga kao glavni dijelovi, te čuvari, grbovna zavjesa, redovi, gesla, poklici, zastave kao sporedni dijelovi. Slijede uobičajne tehničke napomene - svojevrsne upute s motrišta rasporeda kataloških jedinice, zatim popis obiteljskih grbova po abecednom redu (ukupno 178 katalogiziranih primjeraka iz Zbirke). Novost drugog izdanja kataloga jesu i opširni životopisi nositelja grbova. Obiteljski grbovi, izrađeni na limu i oslikani uljenom bojom, zbog brojnosti prikazani su relativno malenim crno-bijelim fotografijama, što smatram nedostatkom.

Na 112. stranici niz je podataka o povijesnim grbovima država, utemeljenih i na najnovijim nalazima povjesničara i heraldičara, primjerice o grbu Kraljevine Hrvatske u doba cara Maksimilijana I. s kraja 15. stoljeća u Innsbrucku.¹

Povijesne grbove pokrajina darovala je Muzeju Kadetska škola u Kamenici 1919. godine, kada su uvršteni u inventar tadašnjeg Narodnog muzeja-historičkog odijela, sljednik kojeg je Hrvatski povijesni muzej.

U katalogu su obrađeni i grbovi županija, općina i gradova, a od 128. stranice povijesni grbovi društava - najbrojniji iz ostavštine Braće hrvatskog zmaja. Osobito temeljito obrađene su kataloške jedinice što govore o povijesnom razvoju heraldike po državama, pokrajinama, gradovima i obiteljima. Jedno je poglavlje posvećeno najstarijim primjercima grbova na kamenim spomenicima - najčešće s konzola crkvi, nadgrobnih ploča, te ulaza u dvorce i kuće, a izrađeni su u vapnencu i pješčeniku. Trideset najvrednijih prikazano je izvrsnim reprodukcijama i temeljito opisano na stranicama 130.-141.

Posljednje stranice kataloga namijenjene su grbovnicama različitih veličina, pretežno na pergamentu, oslikanima temperom ili vodenim bojama, s natpisima na latinskom jeziku. Grbovnice su povelje kojima vladar dodjeljuje ili značajnim osobama potvrđuje određeni plemićki ili barunski rang. Na stranicama od 148. obrađena su rodoslovlja iz fundusa Muzeja, izrađena u obliku knjiga na pergamentu, pisana krasopisom, osobito ukrašena i obojena tehnikom akvarcla. Neka su rodoslovlja izvedena na kartonu s popisom svih članova obitelji na latinskom ili njemačkom jeziku. Svaku katalošku jedinicu prati fotografija u boji ili crno-bijela. Na samom kraju objavljeni su popis temeljne literature, bilješke i indeks heraldičkih simbola.

¹ Ravnatelj Arhiva grada Innsbrucka F. H. Hye održao je predavanje u Zagrebu u prosincu 1992. pod nazivom *Zur Geschichte des Staatswappens von Kroatien und zu dessen ältester Darstellung in Innsbruck*. Arhivski vjesnik, god. 36 (1993.) str. 131.-147. U povijesnom dijelu Innsbrucka otkrivena je fresko-slika na kojoj je prikazan hrvatski grb iz 1495. godine i predstavlja jedan od najstarijih poznatih prikaza hrvatskog grba.

Osobito valja pohvaliti sve vrijedne restauratore i konzervatore, koji su velikim marom obnovili i uredili heraldičke izložake na tekstilu, kamenu, kartonu, limu i papiru, te ih pripremili za snimanje.

Veksilologijom (pomoćna povijesna znanost o postanku i razvoju zastava i njihove simbolike) u Hrvatskom povijesnom muzeju bavi se muzejska savjetnica Jelena Borošak-Marijanović, voditeljica Zbirke zastava. O njezinu, značajnom i pionirskom, stručno-znanstvenom istraživačkom radu svjedoče izložba Zastave kroz stoljeća i opsežan katalog na hrvatskom i engleskom jeziku.

Recenzenti kataloga bile su ugledna povjesničarka dr. Agneza Szabo i povjesničarka umjetnosti dr. Marijana Schneider, dok je mr. Marija Šercer znatno pomogla autorici pri obradi cehovskih zastava. Valja naglasiti kako je tijekom pripreme projekta uspostavljena vrijedna suradnja s Vojnim muzejom u Stockholmu (napose s voditeljicom Zbirke trofeja u toj ustanovi, dr. Evom Turek) u fundusu kojega se čuvaju zastave hrvatskih pukovnija sudionica Tridesetogodišnjeg rata (1618.–1648.).

Za potrebe snimanja osjetljiva materijala neujednačenih veličina urađen je posebni studio primjenom kovinske konstrukcije za snimanje u plesnoj dvorani palače Oršić-Rauch. Posao je majstorski obavio umjetnički fotograf Fedor Vučemilović, te su njegove fotografije obogatile katalog sa 140 vrsnih snimaka aversa i reversa zastava i detalja na zastavnim vrpčama. U katalog su uvrštene i fotografije muzejskih fotografa Igora Brzoje i Aleksandra Korke. Pohvale zaslužuju, također, restoratorice Iva Čukman (tekstil) i Alma Orlić (slike), te preparatori Muzeja.

Tako je značajni povod, 150. obljetnicu osnutka Narodnog muzeja, Hrvatski povijesni muzej obilježio i objavljivanjem izuzetno vrijedna kataloga.

Zbog skućena prostora, veličine izložaka i osjetljivosti tkanina, izloženo je samo 36 zastava i šest zastavnih vrpca, dok je ukupni fundus (120 zastava i 20 zastavnih vrpca) predstavljen u opsežnom katalogu-knjizi o veksilologiji, sa studioznom pregledom i kazalom, popisom ilustracija, literaturom, te kazalom imena i zemljopisnih pojmova – sve na 173 stranice s ilustracijama u boji i crno-bijelom tehnici.

Autorica je sustavno obradila sve oblike primjene zastava u Hrvatskoj tijekom povijesti. Već u proslu je upozorila na tri bitne cjeline kataloga:

1. razvoj od pojave zastava i njihova nazočnost u hrvatskoj povijesti do kraja 19. stoljeća (str. 17.–44.),
2. postanak hrvatske državne zastave (str. 45.–56.)
3. pregledno obrađena Zbirka 120 zastava i 24 zastavnih vrpca Hrvatskog povijesnog muzeja (str. 57.–87. i 89.–159.).

Na stranicama 160.–164. slijede pregled i kazalo zastava prema zastupljenosti u Zbirci, tekst dr. Marijane Schneider o veziljama i slikarima zastava, te popis darovateljica zastavnih vrpca i popis, kronološkim redom, tzv. građanskih slikara koji su ukasili zastave. Na stranicama 165.–167. popis je brojnih kataloških ilustracija u boji i crno-bijelih, a popis literature, kazalo osobnih imena i zemljopisnih pojmova, što ga je izradila prof. Zora Gajski, objavljeni su na stranici 168.

Zastave u zbirci dijele se prema namjeni, tipološkima i stilskim značajkama u nekoliko cjelina, od npr., vojnih, banderijskih, državnih, krunidbenih zatim banskih i županijskih, preko zastava turopoljskih plemićkih općina, do zastava hrvatskih nacionalnih pokreta i građanskih stranaka, cehovskih iz godine 1848., te zastava političkih udruga i prigodnih. Najbrojnije su u Zbirci vojne zastave, koje valja razlikovati od banderijskih, a obuhvaćaju razdoblje od 17. stoljeća do danas.

U uvodnom dijelu kataloga autorica je objasnila pojmove i simboliku zastava. Svako organizirano društvo ima svoje insignije, poput grba, zastave i himne, koje upozoravaju na vizualnu prepoznatljivost državnoga zajedništva i suvereniteta. Zastava (stijeg ili barjak) označuje i društveni položaj neke zajednice, države, vladara ili vođe, a može biti ratnički znak, znak zaštite ili raspoznavanja. Ona je ostala i simbolom suvremenog svijeta, s temeljnom zadaćom društvene komunikacije. Pojam zastava novijeg je datuma – izveden od glagola (za)staviti. Riječi *signum* i *vexillum* najčešći su hrvatski srednjovjekovni nazivi za zastavu, dok je u povijesnoj i pravnoj literaturi najčešći izraz *bandera*, *bandjera*. U 15. stoljeću u nas se rabi naziv turskog podrijetla *barjak*.

Zastavu se redovito ističe na koplju ili visokom stupu, pročelju kuće, krovu ili jarbolu broda. Njome se dokazuje pripadnost i zato ispunjuje ponosom na političkim ili sportskim priredbama. Pravilo je stijeg držati visoko iznad glave, jer je on, kako je rečeno, i simbol zaštite ili molitve. U kršćanstvu označuje pobjedu slavljenog i uskrsloga Krista. Zastava je poziv nebu, te uspostavljena vezu nebeskog i zemaljskog svijeta.

Zastava se sastoji od zastavnog polja izvedenog na tekstilu, te sporednih dijelova, koplja s posebno oblikovanim završetkom od kovine i zastavne vrpce (u uporabi od 18. stoljeća). Naziv zastava razumijeva dio tkanine najčešće pravokutna oblika, dijelom pričvršćene na koplje praktične namjene.

Podloga zastava u pravilu je tkanina, pa je podložna propadanju i osjetljiva na klimatske promjene i načine uskladištenja. Stoga je razumljivo da je starije primjerke zastava bilo teško ili čak nemoguće očuvati. Različite motive, ukrase i tekstove na zastavama izražuje se u više tehnika i kombinacija. Na izgled zastava utjecala su najrazličitija društvena previranja. Za vojne zastave u doba Marije Terezije vrijedili su propisi o obliku, veličini, ukrasu i tekstu. Isto vrijedi i za nacionalne i državne zastave od sredine 19. stoljeća. Više slobode u izradi i izvedbi omogućuju zastave posebnih namjena i individualnih narudžba, gdje valja ubrojiti županijske, banderijske, cehovske, raznih udruga i crkvene.

Oslikani motivi na zastavama različiti su i ovise o namjeni. To mogu biti Majka Božja ili sveci – zaštitnici pojedinih gradova, država, obrta. Ukrase se izvodilo u slikarskoj tehnici ili vezenjem, prišivanjem vrpce, gajtana, resa ili kićanki od pozamanterije. Povijesne bure i razdoblja društvenih previranja, mijena, redovito su utjecali na izgled zastava, tih simbola dostojanstva i pripadnosti. Osebnom ikonografijom svjedoče o pripadnosti civilizacijskom krugu onih koji su ih nosili i ponosili se njima.

U katalogu je dan i širi društveno-povijesni pregled okolnosti što su utjecali na znakovlje, spominje se i neke znamenite majstore ukrašavanja – vezenjem ili slikarskom tehnikom.

U Hrvatskoj se zastava pojavljuje u 11. stoljeću, na krunidbenoj svečanosti kralja Dmitra Zvonimira 1075. godine u crkvi sv. Petra u Solinu, kada je papin

legat predao papinsku zastavu novome kralju. Tim je činom kraljevstvo Hrvatske i Dalmacije steklo međunarodno priznanje i ušlo u svjetsku »zajednicu« kršćanskih država. Najstariji prikaz ratnika sa zastavom u Hrvata potječe iz 11. stoljeća, a naslikan je u inicijalu slova »Q« knjige na pergameni »Expetiones moralium« autora pape Grgura Velikog. Prikazan je ratnik koji u desnoj ruci nosi koplje sa zastavicom bez ukrasa, tipa gonfanon i baner. Likovni, pak, prikaz tipične srednjovjekovne zastave, poznate pod nazivom gonfanon, nalazimo na inicijalima u Misalu Hrvoja Vukčića Hrvatinića početkom 15. stoljeća.

Simboli feudalnih vojski, banderijske zastave ustupaju mjesto zastavama najamničke vojske i njezinih zapovjednika. Najstarija je u Hrvatskomu povijesnom muzeju pravokutna zastava pješništva (infanterije) austrijske vojske iz sredine 17. stoljeća, sa slikom crnoga carskog dvoglavog orla, kojeg nadvisuje Rudolfova kruna, te likom Bogorodice s djetetom na reversu.

Osobito su dekorativne krunidbene zastave, napose Kraljevine Hrvatske i Kraljevine Slavonije, koje simboliziraju mjesto i položaj Hrvatskog kraljevstva u okrilju Habsburške monarhije. Raskošne su po odabiru materijala (svileni damast) i veličinama, po obliku su konjaničke zastave (tzv. lastavičji rep), ukrašene su slikanim grbom i natpisom, a izrađene su za svečanost krunidbe Ferdinanda V. u Požunu 1830. godine. Na aversu je napisani ime okrunjena vladara i datum, a na reversu su grb i naziv Kraljevine, a sve to upozorava i na okolnosti sudjelovanja hrvatskih banova i najuglednijih predstavnika hrvatskog plemstva.

Banske, pak, zastave iz 18. i 19. stoljeća ističu, u prvome redu osobu bana kao reprezentanta neovisnoga hrvatskog državnog položaja u Ugarskoj. Po osobitoj ikonografiji značajna je zastava (po tipu konjanička) bana Josipa Jelačića iz 1848. godine, jer nagovještuje duh nove, nacionalno osviještene Hrvatske, što će biti ustrojena po građanskim načelima. Uobičajenu crvenu boju damasta sada zamjenjuje nacionalna hrvatska trobojnica, na obje strane ukrašena slikanim grbovima na bijelom polju. Na prednjoj su strani (aversu) grbovi Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, sjedinjeni ilirskim simbolom, iako je nad njima kraljevska kruna. Na stražnjoj strani (reversu) obiteljski je grb baruna Josipa Jelačića.

Zastave nacionalnih boja koje obilježavaju revolucionarna zbivanja u Europi i Habsburškoj monarhiji 1848. godine. Zastave su ukrašene geslima i devizama programa Hrvatskog narodnog preporoda i postale su u drugoj polovici 19. stoljeća simboli nacionalnih građanskih država.

Iznimno su slikovite i maštovito izrađene zastave sokolskih društava. Hrvatske zastave 20. stoljeća, također, izražavaju političke prilike na hrvatskom tlu. Zadržana je trobojnica, ali se mijenjaju simboli pripadnih država na sredini zastavnog polja.

Hrvatski grb očuvan je tijekom stoljeća i u svojoj ikonografiji nije se nikada znatnije mijenjao (crvena i bijela – srčbrna polja) - dogadalo se jedino da je u određenim razdobljima bio tek dio većega grba. Danas se zastava Republike Hrvatske sastoji od povijesnog grba s pet manjih štitova na kojima su povijesni hrvatski grbovi. Najstariji su grbovni elementi polumjesec i zvijezda, te grbovi Dubrovačke republike, Dalmacije, Istre i Slavonije.

Katalog je cjeloviti znanstveni rad o jednoj od najstarijih muzejskih zbirki u Hrvatskoj i omogućio je znalcima i svim zainteresiranim upoznavanje s očuvanim zastavama i njihovom tipologijom, te s društveno-povijesnim prilikama što su uvjetovale znakovlje na njima.

Na Visu je prigodna izložba s katalogom, u povodu 130. obljetnice pobjede slabije austrijske vojske nad nadmoćnijom talijanskom flotilom, otvorena u srpnju 1996. godine pod nazivom »Sva sila put Visa«, o pomorskoj bitki kod Visa 1866. Zahvaljujući odlučnom i promišljenom zapovjedniku admiralu Tegetthoffu, koji je drveno brodovlje naoružao manjim topovima, učvrstio željeznim tračnicama i sidrenim lancima, te okupio iskusne mornare i borce, poglavito Hrvate iz Istrc, Hrvatskog primorja i Dalmacije, spriječeno je talijansko osvajanje Visa.

Katalog je tiskan na A4 formatu i broji šest stranica s umetkom u boji litografije iz 19. stoljeća autora F. Kollarza, s prikazom Viškog boja 20. 7. 1866. Autor izložbe, kataloga i kataloških podataka za 50 predmeta i serije razglednica-suvenira bila je viša kustosica Nataša Mataušić.

U 1996. godini tiskan je prigodan katalog i uz izložbu »MUSEUM 1846.-1996.«, u povodu 150. obljetnice utemeljenja Narodnog muzeja, koji je bio preteča triju najvećih muzeja u Hrvatskoj – Hrvatskog prirodoslovnog muzeja, Arheološkog muzeja u Zagrebu i Hrvatskog povijesnog muzeja. Zadaća svih kustosa bila je iz svojih zbirki odabrati najznačajnije predmete i prikazati način prikupljanja i stvaranja zbirki Muzeja.

U želji da se ispriopovijeda ukupni povijesni tijek razvoja i pokaže muzejsku građu postavljena je izložba »MUSEUM 1846.-1996.«, koju prati katalog bogato ilustriran fotografijama u boji, što će, na ponos muzealaca i kulturne javnosti, ostati trajnim svjedočanstvom visoke vrijednosti zbirke te osebnosti i prepoznatljivosti Hrvatskog povijesnog muzeja.

Katalog ima 136 stranica, na hrvatskom i engleskom jeziku. Oblikovao ga je grafičar i slikar Alfred Pal. Autori su fotografija izložaka (u boji i crno-bijelih) muzejski fotografi Igor Brzoja i Aleksandar Korka, te vanjski suradnici Fedor Vučemilović, Jozo i Nino Vranić, Luka Mjeda i Mitja Koman. Muzejski preparatori skrbrili su o tome da muzejski predmeti uistinu zablistaju - kako na izložbi tako i na fotografijama.

Kustosi voditelji zbirki opisali su osobitosti zbirke i sadržaj, a za izlaganje načinili odabir po dvadesetak najvrednijih, rijetko ili nikada dosad izlaganih izložaka. Tako je napokon izloženo 260 najzanimljivijih i najprivlačnijih predmeta iz muzejskog fundusa.

Katalog ima 135 stranica, a tiskan je na hrvatskom jeziku, sa sažecima o zbirkama i nazivlju muzejskih predmeta na engleskom jeziku.

U uvodniku je o obljetnici osnivanja i teškoćama u radu Muzeja zbog nedostatka prostora pisala v. d. ravnateljica Ankica Pandžić.

Urednica kataloga mr. Maja Škiljan potanko je opisala povijesni tijek razvoja Narodnog muzeja. U Hrvatskoj su u preporodno doba utemeljena brojna društva i stručna udruženja, a u Zagrebu je 1829. godine Ljudevit Gaj izložio zamisao o osnutku općega muzeja, u okrilju »Društva prijatelja narodne izobrazbenosti ilirske«, pa je 1836. godine Hrvatskom saboru podnesen prijedlog o osnivanju muzeja i narodne knjižnice. Hrvatski sabor je prijedlog prihvatio,

ali ga kralj i Vlada ne potvrđuju sve do 1866. godine. Zanesenjači i skupljači, unatoč tome, marljivo su prikupljali novac i predmete za fundus budućega muzeja. Otkupom palače grofa Karla Draškovića Trakošćanskog, u Opatičkoj ulici godine 1845., stvoreni su uvjeti za smještaj »Narodnog muzeuma i s njima Čitaonice, Kazina i Gospodarskog društva horvatsko-slavonskog«. Muzej je otvoren 1846. godine, što potvrđuje i knjiga posjetitelja Narodnog muzeja pod nazivom »Pohodnici Muzcuma«, iz koje se vidi da su Muzej posjećivale istaknute hrvatske obitelji, Ilirci, prosvjetni i javni radnici. Upravu i uzdržavanje muzeja preuzelo je Gospodarsko društvo, pa je tako tajnik Društva Dragutin Rakovac i prvi upravitelj i čuvar zbirki. Gajcve »Novine dalmatinsko-horvatsko-slavonske« u to doba objavljuju prijedlog Ljudevita Vukotinića da Hrvatski sabor zakonom odredi visinu novčanih priloga za Muzej. Odziv darovatelja je velik, a često se spominju imena Mijata Sabljara, Ljudevita Vukotinića, Dragutina Rakovca, Ivana Kukuljevića, Kajetena Pettera, Jurja Haulika.... U to je doba Muzej posjedovao zbirke »mineralogičku, geognostičku, okamenjenicah, ljušturah, kukcah, botanička, starih novcah, starina svakojakih, zoologička, zbirka makinah i tvorinah« i niz manjih zbirki.

Nakon Rakovca (1846.–1854.) zbirke sređuje Mijat Sabljar (1854.–1855. i 1862.–1865.), koji osniva prve Odbore po strukama za sređivanje zbirki. Kao kustos - čuvar zbirki radio je i Ljudevit Farkaš Vukotinić (1854.–1862.). Na prijedlog Hrvatskog sabora podnesena su Pravila narodnog muzeja kralju na potvrdu. Kralj Franjo Josip I. odobrava Pravila 1866. godine i Narodni muzej postaje Zemaljski zavod pod upravom Akademije. Izabran je Muzejski odbor, koji u ime Akademije upravlja Muzejom i podnosi izvješće Zemaljskoj vladi. Podijeljen je u dva odjela: »naravoslovni« (prirodoslovni) i »starinski« (arheološki). Ubrzo su prostorije Narodnog doma postale pretijesne za grad, pa su prirodoslovne zbirke preseljene u zgradu Amadeova teatra u Demetrovoj ulici 1. Do godine 1878. Narodnim muzejom upravljala je Jugoslavenska akademija, a nakon donošenja Zakona o uredenju Narodnog muzeja odvaja se Muzej od Akademije i dolazi pod upravu Zemaljske vlade. Po zakonu, Muzej se dijeli na tri odsjeka: zoološki, mineraloški i arheološki, koji djeluju samostalno, svaki sa svojim ravnateljem i kustosima. U povodu velike izložbe inicirane od gradskog poglavarstva – Tisuću godina Hrvatskog kraljevstva 1925. – pokrenuta je i zamisao o izdvajanju materijala za zaseban povijesni muzej, ali bezuspješno, jer povijesne zbirke idalje ostaju pri Arheološkom odjelu. Zakonom iz 1939. godine Narodni muzej je prestao postojati.

Svršetak Drugoga svjetskog rata dočekao je Povijesni odsjek bez rukovoditelja, u zgradi na Zrinjskom trgu 12 ima zajedničku upravu s novoutemeljenim Muzejom narodnog oslobođenja. Godine 1951. utemeljen je Povijesni muzej Hrvatske i dobiva prostor Rauchove palače na Gornjem gradu na upravljanje. Razvoj današnjega, samostalnog Hrvatskoga povijesnoga muzeja počinje 1959. godine. Godine 1962. pripojen je Muzeju, kao njegov odjel, Muzej Srba u Hrvatskoj, koji je pedesetih godina djelovao u Zagrebu, a čuvao je materijal iz srpskih manastira i crkava skupljen u ratu i pohranjen da bi se sačuvao od stradavanja. Cjelokupni fundus vraćen je Srpskoj pravoslavnoj crkvi 1983./84.

Društveno-političke prilike uvjetovale su da se 1991. godine Povijesni muzej Hrvatske i Muzej revolucije naroda Hrvatske sjedinjuju u jedinstvenu muzejsku ustanovu i danas imaju više od 150 tisuća predmeta.

Autorica je spomenute izložbe mr. Maja Škiljan, a stručni su suradnici svi kustosi zbirki Muzeja, koji su predstavili četrnaest muzejskih zbirki. Svaki predmet je snimljen, kataloški obrađen, s literaturom i naznakom gdje je restauriran. Posebno je obrađena i muzejska knjižnica. Na 130. stranici kataloga popis je svih izdanja Hrvatskog povijesnog muzeja od 1958. godine do 1996., po skupinama: katalogi muzejskih zbirki, katalogi izložbi, monografije i ostala izdanja, videokasete i vodiči po izložbi. Katalog završava popisom zbirki i stručnih djelatnika – kustosa Hrvatskoga povijesnog muzeja, te kazalom osobnih imena i zemljopisnih pojmova.

U godini 1997. objavljena su dva muzejska kataloga. Katalog 28. rad je muzejskog savjetnika Borisa Pristera o »*Odlikovanjima Nezavisne države Hrvatske iz zbirke dr. Veljka Malinara*«, a muzej je objavio i 29. katalog, uz prigodnu izložbu »*Lovačke puške i pribor*« iz zbirke vatrenog oružja, autor kojega je kustos Janko Jeličić.

Katalog »*Odlikovanja Nezavisne države Hrvatske iz zbirke dr. Veljka Malinara*« rezultat je kontinuirane obrade predmeta u toj zbirci poznatoga skulptača, falerista i donatora, koji je cjelokupnu zbirku poklonio Hrvatskom povijesnom muzeju. Faleristikom se u muzeju stručno i sustavno bavi Boris Prister, koji je tu pomoćnu povijesnu znanost u nas unaprijedio na vrlo visoku razinu, te katalogima i izložbama predstavio domaćoj kulturnoj javnosti. Njegovi napisi u stručnim časopisima, te tri do sada objavljena kataloga obvezatna su literatura o tom području. Godine 1984. objavljen je katalog odlikovanja, godine 1991. publiciran je katalog odlikovanja Habsburške monarhije, a 1997. o cjelovitoj zbirci odlikovanja sa 150 redova, kolajni i spomen-znakova Nezavisne Države Hrvatske. Recenzenti kataloga bili su profesori na Katedri za povijest 20. stoljeća Filozofskog fakulteta u Zagrebu dr. Mira Kolar-Dimitrijević i dr. Marijan Matićka, koji su autoru pripomogli savjetima u završnici rada.

Prikupljati i očuvati, u razdoblju poslije Drugoga svjetskog rata, sve što se odnosilo na »omraženu« državu bila je prava hrabrost, jer je valjalo izbrisati i sam spomen na nju, pa je ova zbirka uistinu prava rijetkost. Čak je i pisanje o toj temi moglo izazvati vrlo oštru reakciju službene politike. Zato je s velikim zanimanjem dočekan katalog od 96 stranica i s ovitkom u boji, podijeljen u tri cjeline, s izvrsnim fotografijama u boji što ih je izradio muzejski fotograf Igor Brzoja. Autor je likovne opreme slikar i grafičar Alfred Pal, a sažetak i nazivlje odlikovanja, redova, kolajni preveo je na engleski Tomislav Pisk.

Poslije sažetog predgovora autora Pristera, obrađena je od stranice 9. do 24. kratka povijest ustaškog pokreta u emigraciji, od 1928. godine do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske 10. travnja 1941., sa slikovnim materijalom dosada, neobjavljivanim iz zbirke fotografija, filmova i negativa i zemljovidima. Od 25. do 65. sistematično su obrađena odlikovanja iz zbirke dr. Veljka Malinara, prema datumu njihova osnivanja, obliku, broju stupnja, dimenzijama, osnovnim podacima o autorima izvedbi i radionicama odlikovanja u NDH, te količini podijeljenih komada. Katalog je obogaćen i tabličnim prikazom dodijeljenih odlikovanja prema podacima objavljenim u službenim glasilima po godinama. Na 74. stranici su popis korištene literature, kazalo imena i mjesta. Treći dio kataloga, od 77. stranice, čine prvi put sabrani svi zakonski propisi o odlikovanjima prema kronološkom redoslijedu izlaženja od 1941. do 1945.

godine. Ti propisi bitno olakšavaju praćenje kataloga, jer se mogu istovremeno provjeravati citati u kataloškim jedinicama. Dodatak sadrži sve zakonske odredbe, naredbe, propisnike o odlikovanjima Nezavisne Države Hrvatske, kao i njihove promjene i dopune.

Naklada je kataloga tisuću primjeraka, tiskan je kod Kerschhoffseta, grafički pripremljen u Art studiju Azinović pod vodstvom Marine Javor, Emila Zelenka, Biserke Pađan i Zlatana Morića.

Svrha je kataloga »Lovačke puške i pribor« bila pokazati vrhunske domašaje u obrtničko-umjetničkoj izradi lovačkih pušaka što nose sva obilježja stilova iz doba nastanka – od baroka i rokoka do klasicizma. Kustos Janko Jelačić obradio je, zapravo, dio ukupne Zbirke vatrenoga oružja, pa iz kataloga saznajemo kako su lovačke puške nastale u više europskih obrtničkih središta (vrlo je malo onih »domaćega« podrijetla, jer se u nas nije sustavno proizvodilo oružje). Obradeni su primjerci u razdoblju od 16. do 19. stoljeća, a vrlo stručno, osim oružja, prikazani pomoćni predmeti i pribor što ga se rabi u lovu (različite posude za barutni prah, ključevi zapinjača, sustavi paljenja na kolo, mjerice za barut, lovačke torbice, kalupi za lijevanje kugla, posude za taljenje baruta, boce, rogovi, štitnici...). Temeljito je obraden i povijesni razvoj lovačkih pušaka u Europi.

Katalog ima ukupno 169 stranica, a donosi proslav ravnateljice muzeja, zatim spomenuti tekst o povijesnom razvoju lovačke puške (do 47. stranice), s pregledom onih što su u fundusu Hrvatskog povijesnog muzeja, a slijedi isti tekst na njemačkom jeziku, s popisom literature na 62. stranici. U nastavku je kataloška obrada 378 predmeta u muzejskoj zbirci, od kojih su 280 rijetke lovačke puške što ih se po izgledu i vrsnoći izrade može uvrstiti među najljepše primjerce starog oružja u našim krajevima, pa i u Europi. Sve to dokazuje da su se lovom oduvijek bavili imućniji društveni slojevi – plemstvo ili znamenite osobe. Katalog, tako, među ostalima predstavlja oružje plemićkih obitelji Josipa Jelačića, Miroslava Kulmera, Stjepana pl. Daubachya, Praunsperger i drugih. Katalog ima zanimljivi ovtak sa žigovima pojedinih radionica u kojima su se puške i proizvodile. Gotovo svaki predmet je fotografiran u boji i rad je muzejskog fotografa Igora Brzoje.

U pripremi je katalog prigodne izložbe *Slava saboru* u povodu šest stoljeća ubojstva hrvatskih velikaša 1397. na Saboru u Križevcima unatoč vladarevoj zaštiti i jamstvu. Izložbom i katalogom će se prikazati osnovne biti Sabora i saborskih zasjedanja kroz minula stoljeća.

S U M M A R Y

THE PUBLICATIONS OF THE CROATIAN HISTORICAL MUSEUM – A REVIEW OF THE CATALOGUE OF COLLECTIONS AND EXHIBITIONS FROM 1995 TO 1997

The author provides a short overview of the publications of the Croatian Historical Museum between 1995 and 1997. These include catalogues of coats of arms, flags, medals from the NDH period, hunting rifles, among others.